

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Vladimíra Sládečka a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelů: 1) Jany C., 2) Pavla P. a 3) nezletilé Soni P. (jedná se o pseudonymy), zastoupené stěžovateli 1) a 2) jako zákonnými zástupci a všichni zastoupení Mgr. Tomášem Pavlíkem, advokátem sídlem K Nemocnici 166/14, Nový Jičín, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2019, č. j. 25 Cdo 1901/2018-168, a proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 7. 12. 2017, č. j. 71 Co 278/2017-137, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ostravě jako účastníků řízení, a 1) L. H. a 2) DIRECT pojišťovny a. s., se sídlem Nové sady 996/25, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2019, č. j. 25 Cdo 1901/2018-168, a rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 7. 12. 2017, č. j. 71 Co 278/2017-137, bylo porušeno základní právo stěžovatelů na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2019, č. j. 25 Cdo 1901/2018-168, a rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 7. 12. 2017, č. j. 71 Co 278/2017-137, se ruší.**

Odůvodnění:

I.

Rekapitulace ústavní stížnosti a dosavadního průběhu řízení

Stěžovatelé se ústavní stížností domáhají zrušení v záhlaví označených rozhodnutí pro porušení jejich ústavně zaručených základních práv podle čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

Vedlejší účastník 1) byl v trestním řízení rozsudkem Okresního soudu ve Vsetíně ze dne 4. 11. 2014, sp. zn. 2 T 149/2014, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Ostravě – pobočka v Olomouci ze dne 25. 2. 2015, sp. zn. 68 To 355/2014, uznán vinným, že dne 11. 3. 2014 způsobil dopravní nehodu tím, že nepřizpůsobil rychlost jízdy na pozemní komunikaci a vysoce překročil nejvyšší dovolenou rychlost jízdy v obci, v důsledku čehož při průjezdu zatáčkou rychlostí 110 km/hod. nezvládl řízení, vyjel mimo vozovku a následně došlo k jeho odražení na přilehlý chodník, po němž šla tehdy třináctiletá dcera stěžovatelů 1) a 2), sestra stěžovatelky 3), která utrpěla smrtelné zranění.

Vedlejší účastník byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 4 let a byl mu uložen trest zákazu řízení motorových vozidel na 8 let. K uvedenému trestnímu řízení se stěžovatelé připojili s nárokem na náhradu nemajetkové újmy, a to ve výši 3 000 000 Kč u každého z nich. Každému ze stěžovatelů byla přiznána náhrada za duševní útrapy v důsledku usmrcení blízké osoby ve výši 1 000 000 Kč a se zbylou výší nároků byli stěžovatelé odkázáni na řízení občanskoprávní.

Následně podanou žalobou u Okresního soudu ve Vsetíně – pobočka Valašské Meziříčí (dále jen „okresní soud“) se každý ze stěžovatelů domáhal po vedlejším účastníkovi 1) zaplacení náhrady nemajetkové újmy ve výši 1 500 000 Kč. DIRECT pojišťovna a. s. vstoupila do uvedeného řízení jako vedlejší účastník na straně vedlejšího účastníka 1). Okresní soud rozhodl rozsudkem ze dne 18. 4. 2017, č. j. 16 C 60/2016-69, tak, že stěžovatele 1) přiznal částku 1 000 000 Kč, stěžovateli 2) přiznal částku 900 000 Kč a stěžovatele 3) přiznal částku 500 000 Kč (dále jen „rozsudek okresního soudu“).

K odvolání vedlejšího účastníka 1) Krajský soud v Ostravě (dále jen „krajský soud“) v záhlaví uvedeným rozsudkem potvrdil rozsudek okresního soudu v části, jímž byla vedlejšímu účastníkovi 1) uložena povinnost zaplatit stěžovatele 1) 200 000 Kč a ve zbytku krajský soud buď potvrdil rozsudek okresního soudu, podle kterého se žaloba stěžovatelů zčásti zamítá, anebo změnil rozsudek okresního soudu tak, že se žaloba zčásti zamítá. Krajský soud dospěl k závěru, že vzhledem k přiznané částce 1 000 000 Kč pro každého ze stěžovatelů v adhezním řízení lze nyní při zachování principu „*ne bis in idem*“ vyšší částku přiznat jen na základě kritérií, která nebyla v trestním řízení tvrzena vůbec, nebo k nim trestní soud nepřihlédl. Částky již vyplacené stěžovatelům 2) a 3) shledal jako dostatečnou satisfakci a u stěžovatelky 1) zohlednil další skutečnost, a to její přítomnost na místě nehody, kdy viděla svou dceru s devastujícími poraněními, aniž by jí ona sama mohla jakkoli pomoci.

Nejvyšší soud dovolání stěžovatelů v záhlaví uvedeným rozsudkem zamítl. Nejvyšší soud konstatoval, že odklonem od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu je závěr krajského soudu, podle kterého byl-li poškozený v trestním řízení odkázán s částí svého nároku na řízení ve věcech občanskoprávních, lze v tomto řízení nárok přiznat jen na základě kritérií, která nebyla v trestním řízení tvrzena vůbec, nebo byla, ale trestní soud k nim nepřihlédl. Přesto Nejvyšší soud dospěl k závěru, že nejsou dány podmínky pro zrušení napadeného rozsudku krajského soudu, jelikož jiného výsledku řízení by ani při správném zodpovězení předchozí otázky nemohlo být dosaženo. Přezkoumávané rozhodnutí totiž současně spočívá na závěru o přiměřenosti již přiznaných peněžitých částek, a při posouzení této otázky odvolací soud postupoval v souladu s rozhodovací praxí dovolacího soudu a dovolání stěžovatelů tak není v tomto rozsahu přípustné.

Stěžovatelé nesouhlasí s názorem Nejvyššího soudu, podle kterého základní částka náhrady, vypočtená podle metodiky Nejvyššího soudu (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018), může být či měla by být modifikovatelná podle konkrétních okolností případu či odlišností od modelového případu toliko v řádech desítek procent, nikoliv vícenásobků. Podle stěžovatelů výše újmy při těžkém zranění nebo usmrcení člověka je velice variabilní a může být i násobně vyšší než v průměrném modelovém případě, na který se vztahuje základní částka náhrady. Proto Nejvyšší soud pochybil, pokud konstatuje v napadeném rozsudku, že rozsudkem

krajského soudu byl zachován princip proporcionality výše náhrady s tím, že stěžovatelům již přiznaná částka dosahuje dvojnásobku základní částky, která se nemá zvyšovat násobně, ale o desítky procent s ohledem na konkrétní věc. S ohledem na okolnosti případu, které stěžovatelé v ústavní stížnosti rekapitulují, bylo podle nich namístě stanovit náhradu nejméně ve výši, o jaké rozhodl okresní soud, včetně částky přiznané v trestním řízení. Závěry krajského soudu a Nejvyššího soudu ohledně dostatečnosti celkově přisouzené náhrady nemajetkové újmy jsou tak podle stěžovatelů zásahem do jejich práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a práva na spravedlivý proces.

II.

Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

Ústavní soud vyzval Nejvyšší soud a Krajský soud v Ostravě jako účastníky řízení a vedlejší účastníky řízení k vyjádření se k ústavní stížnosti.

Nejvyšší soud ve svém vyjádření konstatuje, že s námitkami směřujícími proti výši poskytnuté náhrady nemajetkové újmy se dovolací soud vypořádal již v napadeném rozhodnutí. Setrvává na svém názoru, že její stanovení je proporcionální a v souladu s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018. Odvolací soud se podle Nejvyššího soudu dostatečně podrobně zabýval všemi okolnostmi, které bylo třeba při rozhodování o výši nemajetkové újmy zohlednit. Nejvyšší soud nesouhlasí s názorem stěžovatelů, že napadeným rozhodnutím došlo k zastropování výše poskytované náhrady. Nejvyšší soud nevyloučil, že může dojít k poskytnutí náhrady ve výši několikanásobku základní částky, ale vyslovil názor, že tomu tak zpravidla nebude s ohledem na požadavek právní jistoty a sjednocení rozhodovací praxe (§ 13 občanského zákoníku). Za nepřipadný označil Nejvyšší soud také odkaz stěžovatelů na nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14, neboť v něm Ústavní soud vytýkal obecným soudům absenci proporcionality při rozhodování a nedostatečné zohlednění kritérií pro stanovení výše náhrady nemajetkové újmy. Podle Nejvyššího soudu podobným deficitem napadené rozhodnutí krajského soudu netrpí. Nejvyšší soud proto navrhuje, aby byla ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněná odmítnuta, popřípadě zamítnuta.

Krajský soud v Ostravě ve svém vyjádření uvedl, že postup soudu při stanovení imateriální újmy v penězích není podřízen libovůli soudu, ale vychází z objektivně hodnocených kritérií jak na straně původce neoprávněného zásahu, tak na straně dotčených osob. Dále krajský soud zdůraznil, že jde o újmu vyvolanou neoprávněným zásahem, kterou by na místě dotčených osob pociťovala každá jiná osoba a že subjektivní pocity stěžovatelů nejsou rozhodující, a to ani za situace, kdy jim trestní řízení nepřineslo uspokojení a potrestání vedlejšího účastníka 1) vnímají jako nedostatečné. Krajský soud dále poukázal na to, že úprava odpovědnosti za újmu v českém právu až na výjimky neplní represivní funkci. Primární je funkce satisfakční, tj. přiměřeně s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu, a tím i účinně vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, neboť nemajetková újma vzniklá porušením osobnostních práv se v obecném slova smyslu ani nedá „odškodnit“ a rozsah vzniklé nemajetkové újmy nelze ani exaktně kvantifikovat a lze za ni „jen“ poskytnout

zadosti učinění (satisfakci). S ohledem na uvedené krajský soud navrhuje zamítnutí ústavní stížnosti jako nedůvodné.

Vedlejší účastníci se k výzvě Ústavního soudu ve stanovené lhůtě nijak nevyjádřili.

S ohledem na obsah Ústavnímu soudu zaslaných vyjádření nebylo třeba je rozesílat k replice stěžovatelům, neboť v nich nebyly ve vztahu k nyní posuzované věci uvedeny žádné nové skutečnosti, na které by bylo nutné reagovat.

III.

Posouzení ústavní stížnosti

Ústavní soud posoudil argumenty stěžovatelů obsažené v ústavní stížnosti, konfrontoval je s obsahem napadených rozhodnutí a obsahem vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu ve Vsetíně pod sp. zn. 16 C 60/2016 a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud konstatuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není součástí soustavy obecných soudů a nepřísluší mu právo dozoru nad rozhodovací činností obecných soudů. K takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce.

Předmětem sporu v posuzované věci je odčinění imateriální újmy pozůstalých osob - nikoli co do základu uplatněného nároku. Z ústavněprávního hlediska jde o posouzení práva stěžovatelů na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s právem na ochranu soukromého a rodinného života, garantované čl. 10 odst. 2 Listiny.

Ústavnímu soudu sice nepřísluší konstatovat, v jaké konkrétní výši by předmětná náhrada měla být přiznána, nicméně i při respektu k diskreci obecných soudů tyto musí dbát o to, aby výše náhrady byla založena na objektivních a rozumných důvodech (i kritériích) a aby mezi její výší a způsobenou osobnostní újmou byl přiměřený vztah [nález ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 350/03 (N 186/38 SbNU 499)].

Ústavní soud se proto nemůže zcela zříci přezkumu způsobu, jakým obecný soud ke stanovení výše odškodnění dospěl. V rámci takto vymezeného referenčního rámce ústavněprávního přezkumu rozhodování soudů ve věcech určení výše náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby Ústavní soud posoudil napadená rozhodnutí.

Nejvyšší soud v napadeném rozsudku uzavřel, že závěru krajského soudu – že částky přiznané stěžovatelům jsou přiměřené – nelze vytýkat, že by náhrada byla nepřiměřeně nízká a neproporcionální a že by úvaha krajského soudu ohledně výše náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké byla zjevně nepřiměřená. Krajský soud se tak podle Nejvyššího soudu v tomto směru neodchýlil od rozhodovací praxe dovolacího soudu.

Nic na tom podle Nejvyššího soudu nemůže změnit ani chybný závěr krajského soudu, podle kterého byl-li poškozený v trestním řízení odkázán s částí svého nároku na řízení ve věcech občanskoprávních, lze v tomto řízení nárok přiznat jen na základě kritérií, která nebyla v trestním řízení tvrzena vůbec, nebo byla, ale trestní soud k nim nepřihlédl. Tento chybný závěr krajského soudu, který – jak sám Nejvyšší soud konstatuje – představuje odklon od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, podle Nejvyššího soudu ale nepředstavuje důvod pro zrušení rozsudku krajského soudu. Podle Nejvyššího soudu totiž ani při správném zodpovězení předmětné otázky (o vztahu adhezního a občanskoprávního řízení) nemohlo být dosaženo jiného výsledku řízení, neboť přezkoumávaný rozsudek krajského soudu současně spočívá na závěru o přiměřenosti již přiznaných peněžitých částek, přičemž při posouzení této otázky krajský soud postupoval v souladu s rozhodovací praxí dovolacího soudu.

Ačkoliv převážná část argumentace stěžovatelů se právě uvedeného závěru Nejvyššího soudu netýká, Ústavní soud, jenž je dle své ustálené judikatury vázán petitem, nikoli obsahem ústavní stížnosti, se nejdříve zaměřil na jeho posouzení a dospěl k závěru, že jím Nejvyšší soud porušil právo stěžovatelů na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Krajský soud výslovně v odůvodnění svého rozsudku konstatuje, že souhlasí s výběrem i s hodnocením kritérií rozhodných pro určení výše náhrady [jak na straně stěžovatelů a poškozené, tak i na straně vedlejšího účastníka 1)], které učinil okresní soud v rozsudku, jímž ale přisoudil stěžovatelům celkem na náhradě za duševní útrapy o 2 200 000 Kč více, než krajský soud. Uvedený rozdíl krajský soud odůvodnil tak, že okresní soud přehlédl, že předmětná kritéria byla již podkladem a plně zohledněna ve výši nemajetkové újmy přiznané v trestním řízení. Relutární náhradu přiznanou stěžovatelům 1) a 2) v rámci adhezního řízení pak posoudil krajský soud jako zcela dostačující, neboť odráží veškeré okolnosti rozhodné pro její stanovení a pouze v případě stěžovatelky 1) shledal krajský soud důvod pro přiznání další částky ve výši 200 000 Kč nad rámec částky přiznané v rámci adhezního řízení, a to s odůvodněním, že zohlednil skutečnost, která nebyla zohledněna v rámci přiznání relutární náhrady v adhezním řízení [osobní přítomnost stěžovatelky 1) na místě nehody].

Z uvedeného odůvodnění rozsudku krajského soudu je tedy zjevné, že krajský soud při rozhodování o výši náhrady za nemajetkovou újmu zvolil pro své posouzení referenční rámec chybně, neboť ten spočívá v odmítnutí soudu zabývat se z hlediska všech kritérií – včetně těch, která již byla uplatněna v trestním řízení – totožným nárokem, jaký již byl stěžovateli ne zcela úspěšně v trestním řízení uplatněn.

Důsledkem takto chybně zvoleného referenčního rámce se krajský soud v odůvodnění svého rozsudku zabýval jen některými relevantními kritérii, především na straně vedlejšího účastníka 1) jako škůdce, a to jeho postojem k dané situaci, dopadem událostí do jeho sféry a jeho majetkovými poměry. Pokud jde o kritéria na straně stěžovatelů jako poškozených, krajský soud se věnuje v zásadě jen otázce morální satisfakce. Dalším kritériím na straně stěžovatelů – jako je intenzita vztahu či věk poškozené – se již krajský soud nevěnuje, a to právě z důvodu, že jde podle něj o kritéria, která byla plně zohledněna ve výši nemajetkové újmy přiznané v trestním řízení. Přitom

jedině až pečlivé uvážení všech kritérií pro určení výše náhrady nemajetkové újmy umožní stanovit její adekvátní kompenzaci.

Ze shora uvedeného plyne, že krajský soud měl nejprve k výši přiměřeného „odškodnění“ dospět na základě vlastního posouzení všech relevantních kritérií a následně částku již přiznanou v trestním řízení ve výši přisouzené náhrady zohlednit. Nepostupoval-li tak krajský soud a řádně nevyložil, jakým způsobem všechna jednotlivá kritéria posoudil, ani jak se každé z kritérií podílelo na určení konečné výše relutární náhrady, neodpovídá jeho napadené rozhodnutí požadavku řádného a vyčerpávajícího zdůvodnění, čímž došlo k porušení základního práva stěžovatelů na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Ústavní soud současně nesouhlasí s názorem Nejvyššího soudu, že vytýkaný způsob – jakým krajský soud ke stanovení výše odškodnění dospěl, a který je, jak je výše uvedeno, odklonem od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu – je zhojen konstatováním krajského soudu, že již přiznané peněžité částky jsou přiměřené. Jde totiž o závěr, který krajský soud neopírá o náležité vlastní hodnocení všech relevantních kritérií, jak ve věci učinil okresní soud.

Nelze proto souhlasit ani s tím názorem Nejvyššího soudu, že s ohledem na to, že krajský soud konstatoval přiměřenost již přiznané částky, by jiného výsledku řízení nemohlo být dosaženo ani pokud by byla kritéria již uplatněná v trestním řízení krajským soudem hodnocena. Ústavní soud k tomu dodává, že neplatí, že by v jednotlivých případech přiměřeným „odškodněním“ byla pouze jediná konkrétní částka, zatímco všechny ostatní číselné hodnoty by proto byly nepřiměřené. Zpravidla jde o přiměřenost určitého rozmezí. Proto hodnotí-li zvoleným postupem krajský soud výslednou částku přiznanou již v trestním řízení jako přiměřenou, nevylučuje tento jeho závěr, že by jakákoliv vyšší částka – ke které by krajský soud při vlastním hodnocení všech relevantních kritérií případně dospěl, aniž by se přitom cítil být vázán předmětným posouzením trestního soudu – byla nepřiměřená; nic takového z odůvodnění krajského soudu nevyplývá.

Ústavní soud k napadenému rozsudku Nejvyššího soudu konstatuje, že pokud Nejvyšší soud i přesto, že poukázal na předmětný odklon krajského soudu od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, neposkytl ochranu základnímu právu stěžovatelů na spravedlivý proces, pokračoval v jeho porušení, jež bylo založeno napadeným rozsudkem krajského soudu. Povinnost všech soudů, včetně Nejvyššího soudu, chránit základní práva a svobody vyplývá z čl. 4 Ústavy. Proto Ústavní soud zrušil také napadený rozsudek Nejvyššího soudu.

Závěrem k námitkám stěžovatelů, podle kterých újma při usmrcení člověka je velice variabilní a může být i násobně vyšší než v průměrném modelovém případě, na který se vztahuje základní částka náhrady obsažená v judikatuře Nejvyššího soudu, Ústavní soud nad rámec shora uvedeného dodává následující. Obecné soudy mají široké meze diskrece, kterou musí použít tak, aby ve výsledku dostály požadavkům řádného a především spravedlivého rozhodnutí, odůvodněného kritérii tohoto druhu náhrady škody. Ústavně konformní výklad § 2959 občanského zákoníku, upravujícího odčinění duševních útrap při usmrcení osoby blízké, vyžaduje, aby obecné soudy aplikovaly

kritéria pro výpočet odčinění imateriální újmy vymezená judikaturou Nejvyššího soudu jen jako vodítko, které je však nezavazuje povinnosti zvažovat a náležitě vyložit, zda konkrétní případ neodůvodňuje odchylku od takového výkladového základu (nahoru, či dolů); jinak se dopustí porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 10 odst. 2 Listiny (nález ze dne 31. 3. 2020, sp. zn. IV. ÚS 2578/19).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 25. srpna 2020

Vladimír Sládeček
předseda senátu